

MAYIS/2023

VİCDANİ RET HAKKI İHLALİNİN KATMERLİ ETKİSİ:

VİCDANİ RETÇİLERİN SEYAHAT ÖZGÜRLÜĞÜNÜN KISITLANMASI VE ÇALIŞMA HAKKININ İHLALİ

Yayına Hazırlayanlar

Hülya Üçpınar

Merve Arkun

Vicdani Ret İzleme

Vicdani
Ret
İzleme

VİCDANİ RET HAKKI İHLALİNİN KATMERLİ ETKİSİ:

VİCDANİ RETÇİLERİN SEYAHAT ÖZGÜRLÜĞÜNÜN KISITLANMASI VE ÇALIŞMA HAKKININ İHLALİ

MAYIS/2023

Yayına Hazırlayanlar

Hülya Üçpınar
Merve Arkun

vicdaniretizleme@gmail.com

Bertha
von Suttner
Stiftung
der DFG-VK

Bu rapor Bertha-von-Suttner-Stiftung tarafından sağlanan destekle üretilmiştir.

İÇİNDEKİLER

1. Özet 2

2. Giriş 4

3.Vicdani Ret Hakkına Kısa Bir Bakış 6

4. Seyahat Özgürlüğünün Kısıtlanması, Çalışma Hakkının İhlali ve Vicdani Ret 10

4.1 Çalışma Hakkının İhlali 11

4.1.1 Çalışma Hakkının İhlaline Dair Deneyimler 13

4.2 Seyahat Özgürlüğünün Kısıtlanması 24

4.2.1 Seyahat Özgürlüğünün Kısıtlanmasına Dair Deneyimler 26

5. Sonuç 34

Yazarlar Hakkında

Hülya Üçpınar, spesifik olarak, vicdani ret hakkı konusunda çalışan bir insan hakları hukukçusu ve araştırmacıdır. Vicdani Ret İzleme hukuk koordinatörü ve İstanbul'da faaliyet gösteren Şiddetsizlik Eğitim ve Araştırma Derneği kurucularından biridir. 2014 yılından bu yana Uluslararası Savaş Karşıtları (WRI) Konseyi ve Yürütme Kurulu üyesidir.

Türkiye'de askerlik hizmetinin vicdani reddi konusunda birçok rapor ve makaleye imza atmış olan Üçpınar, ayrıca Türkiye'de işkencenin önlenmesi ve alıkonma merkezlerinin denetlenmesi konularında çalışmalar ve yayınlar yapmıştır.

Merve Arkun, 10 yılı aşkın süredir, Türkiye'de vicdani ret hakkı alanında çalışmalar yürüten bir araştırmacıdır. Bu hakka ilişkin yürütülen izleme ve raporlama faaliyetlerinde aktif olarak yer almaktadır. Kendisi de 2011 yılında feminist motivasyonlarla vicdani reddini açıklayan Arkun, Vicdani Retçi İnan Suver'le Dayanışma İnisiyatifi'nin ve Barış İçin Vicdani Ret Platformu'nun örgütlenme sürecinde yer almış; 2013 yılında kurulan Vicdani Ret Derneği'nin kurucularından biri olmuştur. Şimdilerde, vicdani ret alanında çalışma yürüten sivil bir inisiyatif olan Vicdani Ret İzleme'nin koordinatörlüğünü yürütmektedir.

2014 yılından bu yana Avrupa Vicdani Ret Bürosu (European Bureau for Conscientious Objection)'nun başkan yardımcılarından biri olan Merve Arkun, aynı zamanda Uluslararası Savaş Karşıtları (War Resisters' International) bünyesinde yer alan Right to Refuse to Kill komitesinde yer almaktadır.

1.Özet

Askerlik hizmetine karşı vicdani ret hakkının temelinde, uluslararası insan hakları sözleşmeleri ile garanti altına alınmış düşünce, vicdan ve din özgürlüğü vardır. Vicdani ret, bu çerçevede Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi tarafından bir insan hakkı olarak tanımlanmakta ve korunmaktadır. Ancak vicdani ret hakkının yasal güvence altına alınmadığı ülkelerde, zorunlu askerlik yapmayı reddeden vicdani retçiler birçok insan hakkı ihlali, kısıtlama, yargılama ve cezalandırma zinciriyle karşı karşıya kalmaktadır.

Bu rapor, Türkiye'de zorunlu askerlik yapmayı reddeden vicdani retçilerin yaşadıkları hak ihlalleri ve kısıtlamalar bağlamında, **seyahat özgürlüğünün kısıtlanması**na ve **çalışma hakkının ihlali**ne ilişkin bir perspektif sunmayı amaçlamaktadır. Raporda yer verilen görüşmelerle, Türkiye'deki vicdani retçilerin rapor kapsamında ele alınan iki hak ihlali/kısıtlama kategorisi dahilinde maruz kaldıkları ihlallerin ve karşı karşıya kaldıkları sorunların görünür kılınması hedeflenmektedir.

Türkiye'de askerlik hizmeti, 20-41 yaş arası tüm erkekler için zorunludur ve vicdani ret bir hak olarak tanınmamaktadır. Bunun sonucu olarak, Türkiye'de vicdani retçilerin başvuruda bulunabileceği herhangi bir mekanizma ya da alternatif sivil hizmet uygulaması yoktur.

Mevzuatta askerlik hizmetine karşı vicdani ret hakkına dair bir düzenleme olmaması, vicdani retçilerin yaşadıkları hak ihlallerini ve kısıtlamaları artırmakta, vicdani retçileri Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin de ifade ettiği gibi "sivil ölüm"e maruz bırakmaktadır. Bu durum birçok vicdani retçinin gündelik yaşantısına doğrudan etki etmektedir. Vicdani retçiler sosyal, ekonomik ve politik haklarından mahrum kaldıkları bir hayat sürmeye zorlanmaktadır.

Bu raporda, Türkiye Anayasası'ndaki seyahat özgürlüğü ve çalışma hakkının ele alınışıyla, vicdani retçilerin yaşamlarındaki gerçeklik arasındaki açık çelişki görünür kılınmak istenmiştir. Raporda yer verilen anlatımlar, özellikle bu iki hak ihlalinin/kısıtlamanın ön plana çıkarılması açısından destekleyicidir.

Raporu hazırlamakta bizi cesaretlendiren War Resisters' International'a, Connection e.V'ye ve raporun üretilmesi noktasında sunduğu destek için Bertha-von-Suttner-Stiftung'a teşekkür ederiz. Bu raporun, Türkiye'deki vicdani retçilerin yaşadıkları sivil ölümü görünür kılmak noktasında, alana somut bir katkısının olmasını diliyoruz.

2. GİRİŞ

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 2006 tarihli Ülke/Türkiye kararının[1] üzerinden 17 yıl geçmiş olmasına rağmen Türkiye halen askerlik hizmetine karşı vicdani ret hakkını tanımamıştır. Türkiye'de vicdani retçiler yoklama kaçağı, bakaya ya da firari olmak suçlamasıyla yargılamalara ve cezalandırmalara maruz bırakılmaktadır. Vicdani retçiler, idari para cezaları; aynı suçlamayla defalarca yargılanma; eğitim, seçme-seçilme, çalışma hakkının ihlali ve seyahat özgürlüğünün kısıtlanması gibi birçok hak ihlali ve kısıtlamayla karşı karşıya kalmaktadır.

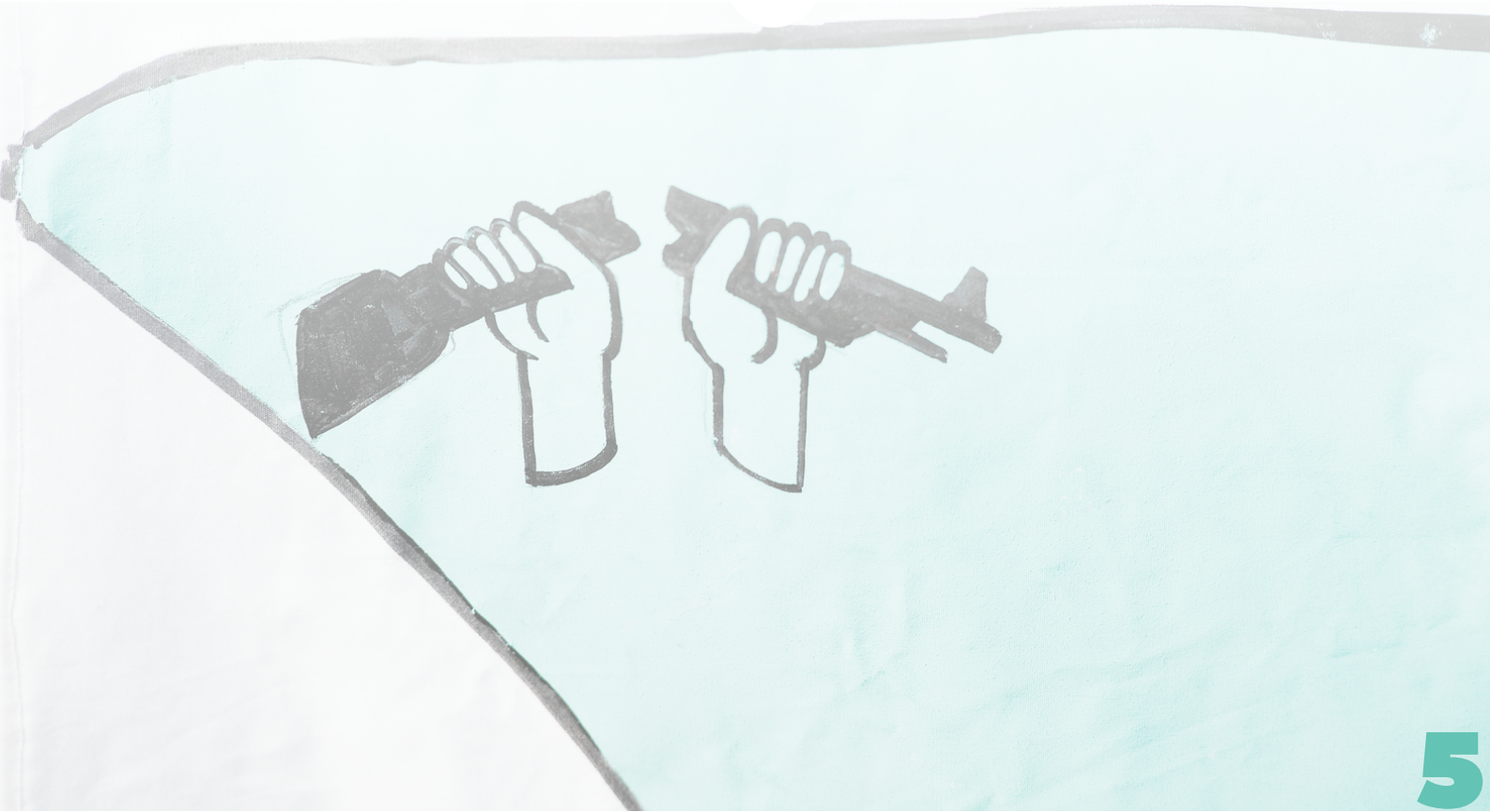
Vicdani Ret İzleme'nin Ocak 2023'te yayınladığı Ekim-Aralık 2022 Vicdani Ret İzleme Bülteni'nde, 2022 yılı boyunca, vicdani retçilerin ve zorunlu askerlik yükümlüsü kişilerin en sık karşılaştıkları hak ihlallerine/kısıtlamalara ilişkin verilere yer verilmiştir. Bu verilere göre, vicdani retçilerin ve zorunlu askerlik yükümlüsü kişilerin 2022 yılı boyunca en sık karşılaştıkları hak ihlalleri, çalışma hakkının ve seyahat özgürlüğünün kısıtlanması olmuştur. Tespit edilen bu iki kategori, vicdani ret hakkına dair bir mevzuat düzenlemesi olmaması sebebiyle oluşan sivil ölüm koşullarını görebilmek açısından önemlidir.

Raporun metodolojisi, vicdani ret hakkının uluslararası insan hakları hukukuna, ulusal mevzuata ve uygulamaya ilişkin kaynakların araştırılmasının yanında, 7 vicdani retçi ve bir avukat ile yapılan görüşmelerin değerlendirilmesine dayanmaktadır.

Türkiye'de vicdani ret hakkına dair kamuya açık herhangi bir resmi veri ya da istatistik yoktur. Raporda işlenen veriler, Vicdani Ret İzleme'nin vicdani retçiler ve zorunlu askerlik yükümlülerinin durum tespitine yönelik olarak sürdürdüğü izleme çalışması kapsamında elde edilmiştir. Raporda yer alan grafikler, bu izleme çalışması kapsamında elde edilen verilen baz alınarak hazırlanmıştır.

[1] İkinci Daire 39437/98, 24.01.2006

Raporun ilk bölümünde uluslararası insan hakları hukukunda, ulusal mevzuatta ve uygulamada vicdani ret hakkına değinilmiştir. İkinci bölümde ise vicdani ret hakkı ihlalinin seyahat özgürlüğünün kısıtlanmasına ve çalışma hakkının ihlaline etkisine ilişkin değerlendirmelere yer verilmiştir. İkinci bölümde, aynı zamanda, vicdani ret hakkının tanınmamasının vicdani retçilerin seyahat özgürlüğünün kısıtlanmasına ve çalışma hakkının ihlaline dair etkilerin kavranabilmesi amacıyla 7 vicdani retçinin kişisel anlatımlarına yer verilmiştir.

3. VİCDANİ RET HAKKINA KISA BİR BAKIŞ

Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Vicdani Ret

Askerlik hizmetine karşı vicdani ret hakkı, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 18. maddesi[2], Medeni ve Siyasi Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşme'nin 18. maddesi[3], Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 9. maddesi[4] kapsamında korunmakta olan düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne dayanmaktadır.

Türkiye hem Birleşmiş Milletler, hem de Avrupa Konseyi insan hakları koruma mekanizmaları kapsamındaki temel uluslararası insan hakları sözleşmelerini onaylamıştır. Usulüne göre onaylanarak yürürlüğe giren uluslararası sözleşmeler Anayasa'nın 90/5.maddesine uyarınca kanun hükmündedir. Dolayısıyla, bu sözleşmelere taraf olan Türkiye, askerlik hizmetine karşı vicdani ret hakkının korunması ve korunmasına yönelik düzenlemeler yapılması yükümlülüğü altındadır.

[2]**İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 18. madde:**
Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkına sahiptir; bu hak, din veya inancını değiştirme özgürlüğünü ve din veya inancını, tek başına veya topluca ve kamuya açık veya özel olarak öğretme, uygulama, ibadet ve gereklerini yerine getirme yoluyla açıklama özgürlüğünü de kapsar.

[3]**Medeni ve Siyasi Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşme, 18. madde:**
-Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahip olacaktır. Bu hak, herkesin istediği dine ya da inanca sahip olması ya da bunları benimsemesi özgürlüğünü ve herkesin aleni veya özel olarak bireysel ya da başkaları ile birlikte toplu olarak, kendi din ya da inancını ibadet, icra, bunun icaplarını yerine getirme ya da öğretme bakımından ortaya koyma özgürlüğünü de içerir.
- Hiç kimse, kendi seçtiği bir din ya da inanca sahip olma ya da bunu benimseme özgürlüğünü zedeleyecek bir baskıya maruz bırakılamaz.
- Bir kimsenin kendi dinini veya inançlarını ortaya koyma özgürlüğüne ancak yasalarla belirlenen ve kamu güvenliğini, düzenini, sağlığını, ahlakını ya da başkalarının temel hak ve özgürlüklerini korumak için gerekli kısıtlamalar getirilebilir.

[4]**Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 9. madde:**
- Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir; bu hak, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, kamuya açık veya kapalı ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de içerir.
- Din veya inancını açıklama özgürlüğü, sadece yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlık veya ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli sınırlamalara tabi tutulabilir.

Ulusal Mevzuatta ve Uygulamada Vicdani Ret

Ulusal mevzuatta, vicdani nedenlerle askerlik yapmayı reddetmek bir hak olarak düzenlenmemiştir. Ancak Anayasa'nın 24. Maddesi'ne göre *"Herkes, vicdan, dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir. Kimse, ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz"*. Anayasa'nın 25. Maddesi'ne göre ise *"Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir. Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz"*. Vicdani ret hakkı temel insan hakları arasında yer alan din ve vicdan özgürlüğünden doğan bir haktır. Bu nedenle Türkiye'de de vicdani ret hakkının Anayasal dayanağı Anayasa'nın 24 ve 25. maddesidir.

2019 tarihli Askeralma Kanunu'nun[5] 4. maddesi askerlik hizmetinin zorunlu olduğunu belirtmektedir. Aynı kanunun 3. ve 5. maddesine göre; askerlik hizmeti 20-41 yaşları arasındaki her erkek için zorunlu olup süresi, erbaş ve erler için altı ay, yedek subay ve yedek astsubaylar için on iki aydır.

Askeralma Kanunu yoklama kaçağı[6] ve bakayaların[7] takibine ve bu kişilere uygulanacak idari para cezalarına dair hükümler içerir. İdari para cezalarının dayanağı 'hizmete özel' olduğu gerekçesiyle vatandaşların erişimine kapalı olan bir yönergedir.[8]

Kişiler hakkında bu yönerge uyarınca yapılan GBT(Genel Bilgi Taraması) sorgulamaları sonucunda, polis veya jandarma tarafından tutanak düzenlenir ve bu işlem tekrar tekrar gerçekleşebilir. İdari para cezası kesinleştikten sonra Askeri Ceza Kanunu kapsamında ceza yargılaması başlatılır. İlk para cezasının kesinleşmesinin ardından her bir tutanak yeni bir ceza davasına dönüşür.

[5] 7179 sayılı Askeralma Kanunu, 25 Haziran 2019 tarihinde kabul edilmiş, 26 Haziran 2019 tarihinde 30813 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

[6] **Yoklama kaçağı:** Tabi olduğu yoklama yılı içerisinde yoklamasını yaptırmayanlar.

[7] **Bakaya:** Sevke tabi olduğu halde sevkini yaptırmayanlar ile sevk edildiği birliğe katılmayanlar.

[8] GBT kayıtları İçişleri Bakanlığına bağlı Kaçakçılık İstihbarat, Harekât ve Bilgi Toplama Dairesi Başkanlığı (KİHBİ) tarafından çıkartılmış 29.03.2005 tarih ve B05KDH-73-23-71 sayılı KİHBİ Bilgi Toplama Yönergesi'ne göre tutulmaktadır.

Türkiye'de Askerlik Hizmetine Karşı Vicdani Ret Raporu'ndan yer alan detaylı şemadan da görüleceği üzere vicdani retçiler dahil olmak üzere askerlik yükümlüsü sayılan kişiler, tutulan tutanaklar sonucunda birden fazla kez para cezasına çarptırılabilir.[9] Askeralma Kanunu'nun 26(1). maddesi uyarınca yoklama kaçakları ve bakayalar, askerlik ödevlerini yerine getirmek maksadıyla yakalanmaları için İçişleri Bakanlığına bildirilir. Kimlik kontrolü uygulaması sırasında tespit edilen yoklama kaçaklarına/bakayalara, mesai saatleri dışında ise bulundukları yerde; mesai saati içinde ise askerlik şubesinde bir tutanak verilir. Bu tutanakta, kişiye, askerlik şubesine giderek askerlik işlemlerini yapması için 15 günlük bir süre[10] verildiğini ifade edilir. Ayrıca yine Askeralma Kanunu'nun 24(1). maddesine göre, yoklama kaçağı ve bakayalara idari para cezası verilir. İdari para cezalarının, tebliğinden itibaren bir ay içinde ödenmesi gerekir. Bu cezaya itiraz edilmezse 15 gün için kesinleşir. Eğer idari para cezasına 15 gün içinde itiraz edilmezse ya da itiraz reddedilirse, bu durum, idari para cezasının kesinleştiği anlamına gelir. İdari para cezası kesinleşene kadar yoklama kaçağı/bakaya bir kişi hakkında tutulacak her yeni tutanak, yeni bir idari para cezası anlamına gelmektedir.

İdari para cezasının kesinleşmesinden sonra başka bir kimlik kontrolü sırasında düzenlenen tutanağın ardından, bu kez kişi hakkında ceza kovuşturması başlatılır. Kovuşturmalar, yoklama kaçağı olmak veya bakaya kalmak suçlamasıyla ceza davasına dönüşür. Açılan ceza davalarından herhangi biri mahkûmiyetle sonuçlansa dahi kişi hakkında yeni bir ceza davası açılmasını engellemez. Yani bir kişi hakkında sınırsız sayıda ceza davası açılabilir ve sonu gelmeyecek biçimde ceza kararları verilebilir. Tekrar tekrar kovuşturulma, yargılanma ve cezalandırılmanın ve sürekli cezalandırılma riskinin kişi üzerinde oluşturduğu baskıyı AİHM, Ülke/Türkiye kararında 'sivil ölüm' tanımlamasının çıkış noktası olarak ele almaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 2006 yılında Osman Murat Ülke ile ilgili verdiği Ülke/Türkiye kararından bu yana Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, bu ve diğer vicdani ret kararlarının uygulanmasını nitelikli izleme prosedürü çerçevesinde takip etmektedir. Bununla birlikte Türkiye devleti vicdani ret hakkının güvence altına alınması ve vicdani retçilerin yaşadığı insan hakları ihlallerinin ortadan kaldırılması için gerekli adımları atmama ısrarını sürdürmektedir.

[9] 2021 yılında Vicdani Ret Derneği tarafından hazırlanan Türkiye'de Askerlik Hizmetine Karşı Vicdani Ret Raporu'na https://drive.google.com/file/d/1hYJi01XRkXMkOSzf04rjRvOkNMzI2V2c/view adresinden erişebilirsiniz.

[10] 15 günlük süre yasa veya düzenlemede değil, resmi tutanak evrakında yer almaktadır.

2020, 2021 ve 2023 yıllarında Türkiye Hükümeti'nin nitelikli izleme prosedürü kapsamında Bakanlar Komitesi'ne sunduğu vicdani retle ilgili politik ve pratik önlemleri içeren "eylem planlarının" içeriği, hükümetin vicdani ret hakkını yok sayma eğilimini açıkça göstermektedir. 31 Mart 2020, 5 Ağustos 2021 ve 29 Mart 2023 tarihli son eylem planları ne yazık ki vicdani ret hakkına ilişkin somut yasal ve pratik tedbirler sunmamıştır. Buna ek olarak, hükümetin eylem planlarında vicdani redde alternatif olarak sunduğu 'bedelli askerlik' uygulamasına ilişkin son dönemde yapılan bazı mevzuat değişiklikleri, vicdani retçilerin yaşadığı hak ihlallerinin ve kısıtlamaların daha da normalleşmesine yol açmaktadır.

Hükümet 28.09.2018 tarihinde Bakanlar Komitesi'ne yaptığı bildirimde "bedelli askerlik" seçeneğinin, uygun şartlara sahip kişilerin belirli bir bedel ödemek suretiyle askerlik yükümlülüğünden muaf kılınabildiği bir alternatif oluşturduğunu belirtmiştir. 2022 yılının Temmuz ayında Resmi Gazete'de yayımlanan kanunla birlikte bedelli askerlik uygulamasında değişiklik yapılmış, yoklama kaçağı veya bakaya olan kişiler de uygulamadan faydalanabilir hale getirilmiştir. Ancak mevcut haliyle bedelli askerlik, bir askeri birliğe katılmayı, ordunun emir komuta zinciri içinde bir itaat ilişkisini, askeri üniforma giymeyi gerektirdiğinden vicdani reddin doğasına uygun değildir ve vicdani retçiler için bir alternatif oluşturmamaktadır.

Özetle; Türkiye Devleti, vicdani ret hakkına dair mevzuat düzenlemesi yapmamasının yanında, imzacısı olduğu uluslararası sözleşmelerin doğurduğu yükümlülükleri de yerine getirmeyerek vicdani ret hakkını ihlal etmeye devam etmektedir. Vicdani ret hakkının yok sayılması sebebiyle vicdani retçiler "yoklama kaçağı", bakaya" veya "firari" sayılmakta, idari işlem ve cezaların yanı sıra ceza yargılamalarına, hapis ve adli para cezalarına maruz kalmaktadır. Vicdani retçilerin ve zorunlu askerlik yükümlülerinin eğitim hakkı, çalışma hakkı, seçme ve seçilme hakkı, adil yargılanma hakkı ihlal edilmekte, seyahat özgürlükleri kısıtlanmaktadır. Zorunlu askerlik yapmak istemeyen bireyler, sivil ölüm koşullarında yaşamaya mecbur bırakılmaktadır.

4. SEYAHAT ÖZGÜRLÜĞÜNÜN KISITLANMASI, ÇALIŞMA HAKKININ İHLALİ VE VİCDANİ RET

Türkiye Devleti'nin vicdani ret hakkını tanımama ve bu hakkı ihlal etme ısrarı, diğer insan hakları kategorileri üzerinde de doğrudan bir etki yaratmaktadır. Seçme ve seçilme hakkı, seyahat özgürlüğü, adil yargılanma hakkı, eğitim hakkı ve çalışma hakkı bu haklardan bazılarıdır.

Vicdani Ret İzleme'nin vicdani retçilerin ve zorunlu askerlik yükümlüsü kişilerin durum tespitine dair izleme faaliyetinden elde edilen verilere göre; vicdani retçilerin ve zorunlu askerlik yükümlüsü kişilerin 2022 yılı boyunca en sık karşılaştıkları hak ihlalleri/kısıtlamalar seyahat özgürlüğü ve güvencesiz çalışmayla ilgilidir. Bu iki kategori, vicdani retçilerin sosyal ve ekonomik hayatlarına doğrudan etki etmekte, bu kişilerin yaşantısında sivil ölümün etkisini katlayarak artırmaktadır.

Militurizm Festivali, 2005, İzmir Haydarpaşa Tren Garı'ndaki "Retçi Karşılaması" sokak performansı.

4.1 Çalışma Hakkının İhlali

Çalışma hakkı, Anayasa'nın 48. ve 49. maddelerince güvence altına alınmıştır. Anayasa'nın 48. maddesine göre *"Herkes, dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahiptir..." , 49. maddesine göre ise "Çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir".*

Ancak, Askeralma Kanunu'nun 41(2). maddesince, bakaya ve yoklama kaçakları kamu hizmeti veya özel hizmet kapsamında istihdam edilemez, istihdam edenler hakkında kovuşturma başlatılır. Devlet Memurları Kanunu'nun 48(6). maddesine göre ise, devlet memurluğuna alınabilmek için askerlik yükümlüsü olmama koşulu vardır.

Askeri Ceza Kanunu'nun 75(1). maddesi de bakaya veya yoklama kaçağı sayılan bir kişiyi işten çıkarmayan işverenlere yönelik yaptırımları açıklamaktadır. Bu maddede, hükümetten yapılan tebligat üzerine söz konusu kişilerin iş akdine son vermeyen işverenlerin üç aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağını, bunun yerine getirilmemesi durumunda cezanın bir yıldan üç yıla kadar hapis olacağını dile getirmektedir. Bu hüküm kamu sektörünün yanı sıra tüm özel sektör için geçerlidir.

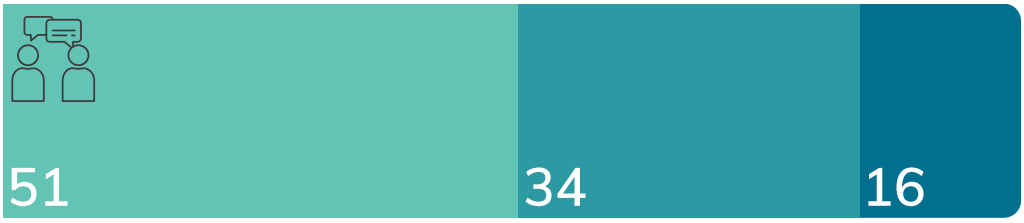
Yukarıda ifade edilen kanun maddeleri nedeniyle, vicdani retçiler de dahil olmak üzere askerlik yükümlülüğünü yerine getirmemiş kişilerin kamuda çalışması mümkün olmadığı gibi özel sektörde yasal olarak çalışmaları da son derece sorunlu bir konudur. Bu durum birçok kişinin çalışma hakkının ihlaline yol açmaktadır.

Zorunlu askerlik yapmak istemeyen kişiler, yukarıda açıklanan kanun maddelerinde yer alan yaptırımlar sebebiyle, çoğu zaman sigortasız bir şekilde, kayıt dışı koşullarda çalışmak zorunda bırakılmaktadır. Ya da hali hazırda çalışırken, çalıştıkları işyerlerine Milli Savunma Bakanlığı tarafından tebligat gönderilen vicdani retçiler, işten çıkarılmaktadır.

Bu durum, vicdani retçi, yoklama kaçağı ve bakaya kişilerin ekonomik yaşantılarında büyük bir problem teşkil etmekte ve gündelik yaşamlarını insan onuruna yakışır bir standartta sürdürebilmelerinin olanağı kalmamaktadır.

Vicdani Ret İzleme'ye yapılan başvurular sonucu elde edilen verilere göre 2021 yılında 56 kişi; 2022 yılında ise 47 kişi askerlik yükümlüsü olmaları nedeniyle çalışma haklarının ihlal edildiğini belirtmiştir. Başvurucular arasında askerlik yükümlüsü olması sebebiyle işten çıkartılan, özel sektörde sigortalı veya kamu kurumlarında çalışamayan, resmi kurumlarda çalışamayan çok sayıda kişi bulunmaktadır. Veriler, son iki yıl içerisinde vicdani retçilerin ve zorunlu askerlik yükümlüsü kişilerin en sık karşılaştığı hak ihlalinin çalışma hakkının ihlali olduğunu ortaya koymaktadır.

2021

Vicdani Ret İzleme'ye yapılan başvurulara göre, ***2021 yılında*** *askerlik yükümlüsü olan toplam 56 kişinin çalışma hakları ihlal edilmiştir.* ***Başvurulardan 51'i sigortalı çalışamadığını, 34'ü resmi kurumlarda çalışamadığını, 16'sı ise zorunlu askerlik yükümlüsü olmaları sebebiyle işten atıldıklarını ifade etmişlerdir.*** *Başvuruculaların çoğu, aynı anda birden fazla hak ihaline maruz kaldığını belirtmiştir.*

2022

Vicdani Ret İzleme'ye yapılan başvurulara göre, ***2022 yılında*** *askerlik yükümlüsü olan toplam 47 kişinin çalışma hakları ihlal edilmiştir.* ***Başvurulardan 43'ü sigortalı çalışamadığını, 38'i resmi kurumlarda çalışamadığını, 26'sı ise zorunlu askerlik yükümlüsü olmaları sebebiyle işten atıldıklarını ifade etmişlerdir.*** *Başvuruculaların çoğu, aynı anda birden fazla hak ihaline maruz kaldığını belirtmiştir.*

4.1.1 Çalışma Hakkının İhlaline Dair Deneyimler

Seyda Can Yılmaz[11]

33 yaşındayım. Aralık 2009'da vicdani reddimi açıkladım, o tarihte üniversite öğrencisiydim. Lisedeyken, bir köşe yazısında vicdani retçi Mehmet Bal'ın yaşadıklarını öğrenmiştim. Daha sonra vicdani ret üzerine, özellikle Türkiye'deki vicdani retçiler üzerine yazılanları okumaya başladım. Genel olarak dünya düzenine ve özel olarak Türkiye'deki militer ve ataerkil kültüre olan itirazlarımı ifade etmenin bir yolu olarak vicdani reddi benimsedim. Açıklamamdaki motivasyon da bu itirazları somut olarak yaşamımın bir parçası haline getirmekti.

Askerlik yükümlüsü olduğum Temmuz 2018'den önce, Mayıs 2018'in sonlarına doğru Milli Savunma Bakanlığı'na ve TBMM'ye dilekçe göndererek vicdani retçi olduğumu, askerlik yapmayacağımı, alternatif sivil hizmet yapabileceğimi beyan ettim. Devletin vicdani ret açıklamama hiçbir tepkisi olmadı.

Defalarca birçok farklı koşulda tutanak tutulması hariç vicdani reddin günlük hayatıma pek etkisi olmadığını söyleyebilirim. İlk bir yıl boyunca hakkımda tutulan tutanaklara imza atmayı reddediyordum. Bu nedenle polis memurlarıyla bazen gergin geçen diyaloglarımız oluyordu o kadar. Zaten sonrasında imzayı reddetmekten vazgeçtim.

[11] Seyda Can Yılmaz 2018-2020 arasında hakkında yapılan 14 yakalama işlemi ile ilgili 14 tutanak düzenlenmiştir. Yılmaz'ın, vicdani ret hakkının ihlali sebebiyle Anayasa Mahkemesi'ne yaptığı ve hala sonuç alamadığı bir başvurusu bulunuyor. Seyda Can Yılmaz'ın vicdani ret açıklamasına https://vicdaniret.org/seyda-can-yilmaz/ adresinden erişebilirsniz.

2018 yazında bakaya kaldığımda sigortalı olarak çalışıyordum. 2018 Kasım ayında buradan kendi isteğimle ayrıldım. Asker kaçağı çalıştırmanın suç olduğunu ve eninde sonunda çalıştığım kuruma uyarı yapılacağını bildiğim için daha sonra kayıtsız çalışmayı tercih ettim. Maaşımı almak için annemin hesabını kullanıyordum. 2022 Ocak ayında, babamın ısrarları üzerine, onun şirketinde sigortalı olarak kaydımı oluşturduk. 2022 Ağustos ayında işyerine uyarı geldi. Asker kaçağı çalıştırmanın suç olduğu belirtiliyordu. Beni işten çıkarmaları için 2 ay süre verilmişti. Bu süreyi de kullandık. Eylül 2022'de işten çıkarılmış oldum. Bu süreç içinde aslında kayıtsız çalıştığım diğer işe devam ediyordum. Sadece kağıt üzerinde babamın şirketindeydim. Kayıtlı çalıştığım süre boyunca babam maaşımı benim adıma olan hesaba göndermek zorundaydı tabii. O tarihlerde kesinleşmiş olan idari para cezam vardı, ama hesabıma bloke konulmadı.

Daha sonrasında yurtdışında iş buldum. Ekim 2022'den beri Türkiye dışında yaşıyor ve çalışıyorum. Türkiye'deki ekonomik durumun kötü olması dolayısıyla bu fırsatı değerlendirdim. Geçim durumum daha iyi olsaydı Türkiye'de kalırdım.

Militurizm Festivali, 2004,İstanbul. Haydarpaşa Tren Garı'ndaki "Retçi Karşılaması" sokak performansı.

Hüseyin Civan[12]

36 yaşındayım. Bir dönem yayıncılık işiyle uğraştıktan sonra, uzun süreden beri kısa süreli/geçici işlerde çalışıyorum. Vicdani retçi olmamdan ötürü, sabit bir iş bulamıyorum.

2015 yılında vicdani reddimi beyan ettim. Bu beyanımı askerlik yükümlüsüyken gerçekleştirdim. 2000'li yılların başından bu yana vicdani ret, antimilitarizm ve savaş karşıtlığını biliyor, bu yönde okumalar yapıyor ve bu alandaki gündemi farklı mecralardan takip etmeye çalışıyordum.

2015'te vicdani reddimi açıklasam da fiili olarak 2008'den bu yana vicdani ret hareketinin içerisinde yer almaya gayret ettim. 2009'da İzmir'de Vicdani Retçi İnan Suver'le Dayanışma İnisiyatifi içerisinde yer aldım. Sonraki yıllarda, farklı şehirlerde vicdani retçi olduklarından dolayı tutuklanan vicdani retçilerin süreçlerini takip ettim. Barış için Vicdani Ret Platformu'nda ve sonrasında da Vicdani Ret Derneği'nde yer aldım.

[12] Hüseyin Civan'ın vicdani ret açıklamasına https://vicdaniret.org/huseyin-civan/ adresinden erişebilirsiniz.

Reddimi açıklamadaki temel motivasyonum tüm bu deneyimler ve politik bakış açım oldu. Ancak vicdani reddimi özellikle 2015 tarihinde açıklama sebebim, anarşist tutsak Umut Fırat Süvarioğulları'nın tutsakken yaptığı vicdani ret açıklamasıydı. Onunla dayanışma içerisinde olmak için iyi bir zamanlama olduğunu düşünüp reddimi 15 Mayıs haftasında beyan ettim.

Vicdani reddimi açıklamamın ya da antimilitarist hareketin içerisinde olamamın yaşantımı şekillendirmemde büyük bir etkisi oldu. Bu düşünce ve hareketle tanıştığımda, üniversitede öğrenciydim. Akademik planlarım vardı, eğitim hayatıma lisans eğitiminden sonra da devam etmek istiyordum. Ancak yaş itibariyle askerlik yükümlüsü olduğum ve vicdani retçi olduğum için akademik hayatıma devam edemedim. Sonraki yıllarda çalışma yaşantımda da benzer deneyimlerim oldu. Lisans mezunu olsam dahi, devlet kurumlarında çalışamaz bir pozisyondayım. Özel sektörde de ilk aranan şartlardan birisi, askerlik yükümlülüğünü yerine getirmem. Bunun anlamı şu; sigortasız ve kayıt dışı bir şekilde çalışmak... Ben de uzun bir süredir yaşantımı ve ailemin yaşantısını bu şekilde idame ettirmeye çalışıyorum. Çalıştığım işlerin çoğu kısa süreli işler oluyor. Bu da sürekli bir iş arama haline dönüşüyor. Yani vicdani retçi olduğumdan dolayı kayıt dışı çalışma yaşamına itiliyorum.

Sadece çalışma özgürlüğümün kısıtlanması değil, seyahat özgürlüğümün kısıtlanması da en sık rastladığım hak ihlallerinden. Basit bir örnek olarak, bazen markete giderken bile denk geldiğim GBT uygulaması, benim için bir para cezasına dönüşüyor. Tabi bu GBT uygulamasını yapan kişinin ruh haline göre değişen bir durum. Uzun süre bekletilme, karakola ya da askerlik şubesine götürülüp orada işlem yapma gibi durumlarla da karşılaştım. Bu sadece benim için yıpratıcı bir durum değil, tüm bu süreçler yaşanırken benim yanımda olan ailem için de yıpratıcı oluyor.

Bazı devlet kurumlarında sıkıntılar yaşadım. Örneğin basit bir pasaport başvurusu içinden çıkılmaz zorlukla karşılaştığınız bir sürece dönüşebiliyor.[13] Yani vicdani retçiyseniz, herhangi biri için basit olan bir süreç sizin için 1-2 saatlik bir hengameye dönüşebiliyor. Maruz kaldığınız sorular, sorgulayan bakışlar ve yıpratıcı cümleler de cabası.

[13] Hüseyin Civan'ın 2015'te Beyoğlu Emniyet Müdürlüğü'ne yaptığı pasaport başvurusu keyfi şekilde engellendi. Kayıtlarda "bakaya" görünen Civan'a pasaport vermek için yasal olmayan bir şekilde askerlik şubesinden onay kağıdı talep eden Emniyet Müdürlüğü, Hüseyin Civan'ın bu kağıdı almayı reddetmesi üzerine pasaport vermedi. https://vicdaniret.org/beyoglu-emniyet-pasaport-subenin-vicdani-retciye-hukuksuzlugunu-belgeledik/

Vicdani retçi olarak yaşanılan en büyük ayrımcılıklardan biri, daha önce de belirttiğim çalışma yaşamında karşılaşılan ayrımcılık. Ne kadar nitelikli olursanız olun ya da o işte ne kadar yetenekli olursanız olun, askerlik yükümlülüğünü yerine getirme şartı tüm yaşantınızda elinizi kolunuzu bağlıyor. Bir aile dostumuzun yanında girdiğim işten, "askerliğini yapmayan birini çalıştırmanın cezası" olduğu için ayrılmak zorunda kaldım. Yani devlet bize diyor ki sen kayıtlı bir şekilde çalışamazsın, sigortadan yararlanamazsın. Bu durum sadece bana değil, aileme de yapılan bir ayrımcılık.

Vicdani ret beyanı, sadece, kişinin yaşantısında bir dönem yazdığı ya da okuduğu ufak bir metin değil. Yaşantısının sonraki yıllarını derinden etkileyecek bir sürecin başlangıcı. Ama aynı zamanda tüm bu zorluklara rağmen yaşamdan, barıştan ve özgürlükten yana olmanın da bir beyanı.

15 Mayıs 2016, Diyarbakır. Tahir Elçi Kent Ormanı'nda düzenlenen, polis tarafından engellenmek istenen basın açıklaması.

HİZMETE ÖZEL

T.C
JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞI
İLÇE JANDARMA KOMUTANLIĞI
BUCA / İZMİR

06 Ocak 2016

ASYŞ 0410 – – 16 /Oly İşl

KONU Yoklama Kaçağı / Bakaya Yakalama Tutanağı

TUTANAKTIR

06 Aralık 2016 tarihinde saat 17.30 sıralarında İzmir 1 Nolu F Tipi Cezaevine ziyarete gelen vatandaşlık numaralı Hüseyin CİVAN isimli şahsın yapılan GBT sorgulamasında Yoklama Kaçağı olduğu tespit edilerek yakalanmıştır.

1. Milli Savunma Bakanlığı kayıtlarında yoklama kaçağı / bakaya olarak aranan aşağıda kimliği yazılı yükümlü 29089467870 vatandaşlık numaralı Hüseyin CİVAN 06 Ocak 2016 tarihinde Jandarma personeli tarafından yapılan uygulamada ele geçirilmiştir.

2. Yükümlüye 1111 sayılı Askerlik kanunu gereği en yakın askerlik şubesine başvurması ve askerlik işlemlerini tamamlatmasına yönelik aşağıdaki talimat tebliğ edilmiştir.

AÇIK KİMLİĞİ

T.C Kimlik No	
Adı Soyadı	Hüseyin CİVAN
Baba ve Anne Adı	
Doğum Yeri / Tarihi	
Nüfusa Kayıtlı Olduğu İlçe	

TALİMAT

1.1111 sayılı Askerlik Kanunu gereği Milli Savunma Bakanlığı tarafından yoklama kaçağı/bakaya olarak arandığım tarafıma tebliğ edildi.

2.Askerlik işlemlerimi tamamlatmak üzere ilk mesai gününden itibaren toplam 15 gün içinde en yakın Askerlik Şubesi Başkanlığına başvuracağım, başvururken yanım 2 adet vesikalık fotoğraf, T.C kimlik kartım, mezuniyet ve varsa bonservis ve hastalıklarıma ait belgeleri de götüreceğim.

3.Bana tanınan süre içinde en yakın Askerlik Şubesi Başkanlığına başvurarak işlemlerimi tamamlattırmamam durumunda 1111 Sayılı Askerlik Kanunu ve 1632 sayılı askeri ceza kanunun ilgili hükümleri gereği hakkımda cezai işlem uygulanacaktır. 06 Ocak 2016 / 17.30

TEBLİĞ EDEN

HAZIRDA BULUNAN

TEBELLÜĞ EDEN

Hüseyin CİVAN
Şahsın Kendisi
Vicdani Retçi Aydın

AÇIKLAMALAR

1.Yoklama kaçağı, saklı ve bakayalar 1111 sayılı Askerlik Kanunu'nun 86 ve 89 ncu maddelerinin hükümlerine göre idari para cezası ile cezalandırılır.

2.Haklarında kesinleşmiş idari para cezası bulunanlardan, 1111/89 uncu maddesinde yazılı yoklama kaçağı ve bakaya suçlarından herhangi birini işleyenler cezalandırmak üzere cumhuriyet Başsavcılıklarına sevk edilir.

3.İdari para cezaları her yıl yeniden değerleme oranında artış göstermektedir.

HİZMETE ÖZEL

Vicdani retçi Hüseyin Civan hakkında "bakaya olmak" suçlamasıyla düzenlenen bir tutanak.

Mehmet Ali Başaran[14]

1983 Trabzon doğumluyum. 18 yıl İstanbul'da yaşadıktan sonra, 2020 yılında Trabzon'a döndüm. Avukatlık yapıyorum.

2007 yılından itibaren vicdani ret kavramını tecrübe ederek, yaşayarak gördüm; Enver Aydemir ve İnan Suver gibi vicdani retçilerin süreçlerini takip ediyordum. 2013 yılında, 30 yaşındayken, askere gitmeyeceğimi beyan ettim, vicdani reddimi açıkladım.

Vicdani reddimi açıklamakta iki tane motivasyonum vardı. Birincisi inançlarım. Zorunlu askerlik, inançlarıma aykırı bir dayatma. Aynı zamanda mesleğimle de alakalı, ciddi bir hukuksuzluk ve hak ihlali var Türk Silahlı Kuvvetleri'nde. Bu iki sebeple vicdani reddimi beyan ettim. 2012 yılından bu yana yoklama kaçağıyım.

Yoklama kaçağı olmam sebebiyle, birçok kez tutanak imzalamak zorunda kaldım. Bazılarında imza atmayı reddettim, bazılarında vicdani retçi olduğumu belirttim. Belki 10-15 kez imzalamak zorunda kalmışımdır.

Pek çok kez kimlik kontrolü uygulamasına denk geldim, bazılarında avukat olduğum için avukat kimliğimi göstererek geçtim.

Hakkımda idari para cezası kesildi, kesinleşti. Bu ceza sebebiyle banka hesabıma bloke konuldu. Bu para cezası sonrasında hakkımda yoklama kaçağı kalmak suçlamasıyla ceza davası açıldı, yargılandım ve beş ay hapis cezası aldım. İtiraz ettim ama Yargıtay'da onandı. Daha sonrasında dosyamı Anayasa Mahkemesi'ne taşıdım ve 2019 yılında bir bireysel başvuru yaptım.

[14] Mehmet Ali Başaran'ın vicdani ret açıklamasına https://vicdaniret.org/mehmet-ali-basaran/ adresinden erişebilirsiniz.

Ancak Anayasa Mahkemesi'nin kesinlikle etkili bir mekanizma olduğunu düşünmüyorum. Bu gibi durumlarda iç hukuk yollarının tüketilmesini beklemeden, doğrudan AİHM'e başvurmak da bir yöntem olabilir. Bence bunun hukuken altyapısı oluşturulmuş durumda, söz konusu vicdani ret hakkı olduğunda iç hukuk yolu yok.

2018 yılında, yanında sigortalı çalıştığım kişiye Milli Savunma Bakanlığı'ndan bir tebligat gönderilmişti. O süreçte aynı zamanda OHAL sürecindeydik. Bu tebligat sonrasında, işten çıkışım oldu. O süreçte benim formalite olarak sigortalı olduğum bir yerdi, o yüzden kendi yaşantımda çok sıkıntı yaratmadı açıkçası.

Ama bunun olağanüstü bir baskı olduğunu, çalışma hayatına müdahale olduğunu söylememiz gerekiyor. Hele ki bir de OHAL sürecinde olduğunda, daha da sıkıcı bir hal alabiliyor... İşverenler zaten iş ahlakı, etik gibi İş Kanunu'ndan kaynaklanan yükümlülükleri yerine getirmek istemediği için bir de kapitalist bir ortamda insanları çok rahat mağdur edebilirler.

Militurizm Festivali, 2005, İzmir. Kadifekale ziyareti.

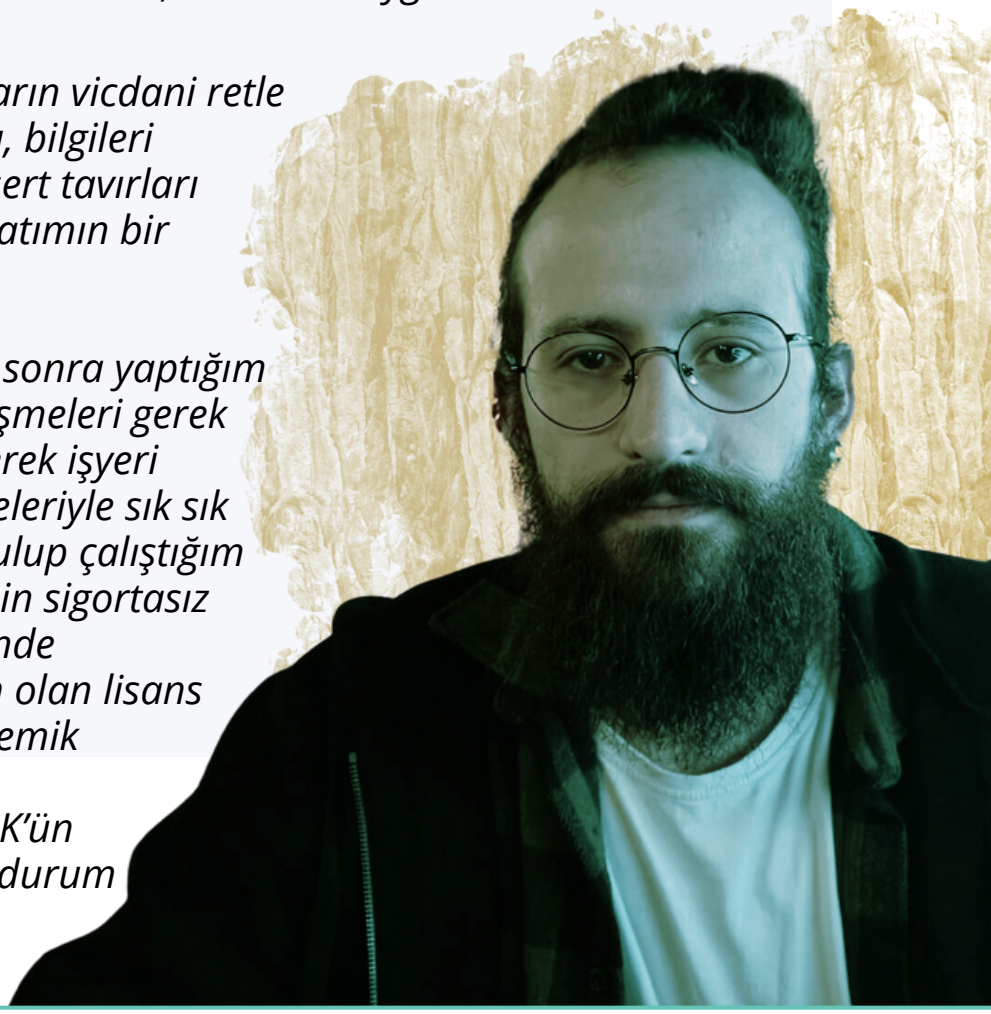
Oğuzhan Şahin[15]

28 yaşındayım ve Fen Edebiyat Fakültesi biyoloji mezunuyum. Mesleğim sorulduğu için mezuniyetimi ifade ediyorum. Çünkü vicdani retçi olduğum ve mezuniyetten sonra askerlik yapmadığım için kendi mesleğimi neredeyse hiç yapamadım. 6 yıldır alkollü içecek ve eğlence sektöründe, servis elemanı/bartender olarak çeşitli yerlerde çalışmaktayım.

Vicdani reddimi ilk kez 15 Mayıs 2021 tarihinde Vicdani Ret Derneği aracılığıyla açıkladım. Vicdani ret açıklamamı yaptığımda aşağı yukarı 4-5 yıldır, bakaya olarak aranmaktaydım. Vicdani ret açıklama motivasyonum öncelikli olarak bir vicdani retçi olarak kabul görülmemek, Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından Anayasal düzenlemelerin gerçekleştirilmiyor olması, bir birey olarak insan hakkı ihlaline uğruyor olmamdı.

Vicdani ret açıklamamın hayatıma etkileri ilk olarak bunu ifade etmeye başlamamla birlikte, GBT uygulamaları sırasında gerçekleşmeye başladı.

GBT uygulayan memurların vicdani retle ilgili bilgileri olmamaları, bilgileri olanlarınsa bana karşı sert tavırları uzun bir süre sonra hayatımın bir normalliğine döndü.

Askerlik tecilim bittikten sonra yaptığım iş başvuruları ve iş görüşmeleri gerek askerlik yapmadığım, gerek işyeri karakol bildirimi gerekçeleriyle sık sık reddedildi. Bir şekilde bulup çalıştığım işlerde genellikle işverenin sigortasız olarak çalıştırması şeklinde gerçekleşti. Mezuniyetim olan lisans bölümüyle ilgili ne akademik ne de özel sektörlerde iş bulamadım. Zaten YÖK'ün sitesinde askerlikle ilgili durum açıkça ifade edilmiş durumdadır.

[15] Oğuzhan Şahin'in vicdani ret açıklamasına https://vicdaniret.org/oguzhan-sahin/ adresinden erişebilirsiniz.

2011, İstanbul. Tutuklu vicdani retçi Muhammed Serdar Delice ile dayanışma için düzenlenen basın açıklaması.

Özel sektörlerde ise askerlik durumumu ifade etmem sonrası çeşitli bahanelerle olumsuz dönüşler yapılmıştır. Askerlik durumunu sorgulamayan, sigortamı yatıran 3-4 iş yerinde bir süre çalıştım. Bunlardan bir tanesinde 1 yıllık bir çalışma sürem vardı, ayrıldıktan bir süre sonra sigortalı olarak çalıştığım bu işyerine, Millî Savunma Bakanlığı Askeralma Genel Müdürlüğünden bir tebligat gönderildi. İşverenin beni çalıştırmaya devam etmesi durumunda 7179 Askeralma Kanunu 41'inci madde gereği, 1632 sayılı Askeri Ceza Kanunu 75'inci madde kapsamı 'asker kaçağı çalıştırmak' suçundan soruşturma açılması için suç duyurusunda bulunulacağı bildirildi.

Şu an çalışmakta olduğum işyerinde 1.5 yıldır sigortalı olarak çalışmaktayım. Bir önceki çalıştığım ve az önce bahsettiğim durumu işverene bildirmem sonrası o güne kadar sigortalı olarak çalışabileceğimi, daha sonrasında ise mecburen beni sigortasız olarak çalıştırabileceklerini ifade ettiler.

Mevcut hükümetin vicdani ret konusunda bir adım atmayacağı aşikardır. Önümüzdeki seçimlerde olası bir siyasi iktidar değişikliği söz konusu olursa bu konuyla ilgili bir adım atılacağını ancak uzun bir zaman alacağını düşünmekteyim. Bu dolayısıyla vicdani ret hakkının mücadele kanallarının önü açılır diye umut ediyorum.

T.C.
ADALAR KAYMAKAMLIĞI
ADALAR İLÇE EMNİYET MÜDÜRLÜĞÜ

SAYI:

11.08.2021

KONU: Yoklama Kaçağı Tutanağı

TUTANAKTIR

1. Milli Savunma Bakanlığı kayıtlarında yoklama kaçağı/bakaya olarak aranan aşağıdaki kimliği yazılı yükümlü 11.08.2021 tarihinde kolluk kuvvetleri personeli tarafından yapılan uygulamada ele geçirilmiştir.
2. Yükümlüye 7179 sayılı Askerlik Kanunu gereği askerlik işlemlerinin tamamlattırmasına yönelik aşağıdaki talimat tebliğ edilmiştir.

TALİMAT

1. 7179 Sayılı Askerlik Kanunu gereği Milli Savunma Bakanlığı tarafından yoklama kaçağı/bakaya olarak arandığım tarafıma tebliğ edildi.
2. Askerlik işlemlerimi tamamlatmak üzere kolluk kuvvetleri tarafından ele geçirildiğim tarihten itibaren 15 gün içinde eksik evrakımı/ yoklama neticemi askerlik şubesine getireceğim . Yoklama işlemlerinin 15 günü aşıyor olması durumunda askerlik şubesini bilgilendireceğim ve neticelenmesini müteakip en kısa sürede sonucu en yakın askerlik şubesine teslim edeceğim.
3. Bana tanınan süre içinde en yakın askerlik şubesi başkanlığına başvurarak işlemlerimi tamamlattırmamam durumunda Askeralma Kanunu ve Askeri Ceza Kanununun ilgili hükümleri gereği hakkımda cezai işlem uygulanacaktır.

TEBLİĞ EDEN	HAZIR BULUNAN	TEBELLÜĞ EDEN
		OĞUZHAN ŞAHİN
Polis Memuru	Ç.M.B.	

YAKALANAN ŞAHSA AİT

TC KİMLİK NUMARASI:

TELEFON NUMARASI:

Vicdani retçi Oğuzhan Şahin hakkında "bakaya olmak" suçlamasıyla düzenlenen bir tutanak.

4.2 Seyahat Özgürlüğünün Kısıtlanması

Anayasa'nın 23. maddesine göre, *"herkes yerleşme ve seyahat hürriyetine sahiptir"*. Ancak yoklama kaçağı ya da bakaya kişilerin seyahat özgürlüğüne getirilmiş açık ve kesin bir sınırlama olmamasına rağmen uygulamada bu kişilerin seyahat özgürlüğü kısıtlanmaktadır.

"Yoklama kaçaklarının ve bakayaların takibi" başlıklı Askeralma Kanunu'nun 26. maddesi uygulamada, vicdani retçilerin, yoklama kaçağı ve bakaya kişilerin seyahat özgürlüklerinin kısıtlanması sorununu doğurmaktadır. Türkiye'de hem şehir içi hem de şehir dışı güzergahlarda sıkça gerçekleştirilen GBT uygulamaları, bu kişilerin özgürce seyahat edebilmelerini açıkça engellemektedir.

"*Ulusal Mevzuatta ve Uygulamada Vicdani Ret*" başlıklı ikinci bölümde belirtildiği gibi, Genel Bilgi Toplama (GBT) olarak anılan kimlik kontrolü uygulaması sırasında yetkili merciler, kişilerin askerlik durumu ve adli sicil kaydı gibi güncel bilgilere erişebilmektedir. Şehir merkezlerinde polis, şehir merkezi dışındaki alanlarda jandarma, araçları durdurup kontrollerde bulunmaktadır. Bu kontroller, 1774 sayılı Kimlik Bildirme Kanuna göre, bu bilgileri polise bildirmek zorunda olan oteller ya da benzeri konaklama merkezlerinde de yapılır. Yolda seyahat halindeyken veya otelde vb. merkezlerde konaklarken yoklama kaçağı, bakaya ya da firari olarak tespit edilen kişiler hakkında resmi bir tutanak düzenlenir. Bir vicdani retçinin hayatı boyunca her polis veya jandarma ile her karşılaşmasında bu işleme maruz kalma ihtimali vardır. Vicdani retçiler de çoğu zaman bu işlemden kaçınabilmek için seyahat etmemek ya da otel vb. gibi kimlik bilgilerinin kaydedildiği yerlerde konaklamaktan imtina ederler.

Vicdani Ret İzleme'ye yapılan başvurular sonucu elde edilen verilere göre, 2021 yılında 43 kişi; 2022 yılında ise 38 kişi askerlik yükümlüsü olmaları sebebiyle seyahat özgürlüklerinin kısıtlandığını belirtmiştir. Başvuruculaların çoğu, aynı anda birden fazla hak ihaline maruz kaldığını belirtmiştir.

Bu veriler, son iki yıl içerisinde vicdani retçilerin ve zorunlu askerlik yükümlüsü kişilerin en sık karşılaştığı ikinci hak ihlalinin/kısıtlamanın seyahat özgürlüğü olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu raporun hazırlanması aşamasında, gerçekleştirilen röportajlarda çok sayıda vicdani retçi seyahat ya da konaklama sırasında kimlik kontrolleri ile karşılaşmamak için yaşam tarzlarını değiştirmek zorunda kaldıklarını ifade etmiştir.

2021 yılında, 43 kişinin seyahat özgürlüğü, askerlik yükümlüsü olmaları sebebiyle kısıtlanmıştır.

2022 yılında ise, 38 kişinin seyahat özgürlüğü, askerlik yükümlüsü olmaları sebebiyle kısıtlanmıştır.

4.2.1 Seyahat Özgürlüğünün Kısıtlanmasına Dair Deneyimler

Ersan Uğur Gör[16]

46 yaşındayım. Sanat yönetmenliği ve grafik tasarım yapıyorum. Vicdani reddimi 14 Mayıs 2004'te açıkladım.

O dönemde tecilim yeni bitmiş veya bitmek üzereydi. Anti-militarist bakış açısına sahibim. Şiddetten ve hiyerarşiden uzak bir yaşam sürme gayretindeyim. Bu nedenle askerlik yapmam mümkün değildi.

Hukuki statüm yoklama kaçağı. Tutanakların sayısını bilmiyorum, 15-20 kez tutanak tutulmuştur. Çoğunlukla trafikte denk geliyorum. Bazen polis ya da jandarmanın tutanağı olmuyor ve en yakın karakola gidiyoruz.

Bir keresinde memurun uygulamayla ilgili bilgisi yoktu ve askerlik şubesine götürdüler. Polisler bu konuyla çok uğraşmak istemiyor. Bir çevirmede polis "GBT yapılmadan önce durumunu söyle, tutanak tutmasınlar" demişti. Bu taktiği denedim ve 5-6 kez işe yaradı. "Tamam geç" dediler.

Seyahat ve konaklama konusunda her zaman sıkıntı yaşadım.

Vicdani reddimi açıklayalı neredeyse 20 yıl oluyor. Bu süre zarfında yalnızca 4-5 kez otelde konakladım. İş için başka şehirlere gittiğimde otel rezerve ediyorlar ancak durumu anlatıp kayıt yaptırmadan kalıyorum.

[16] Ersan Uğur Gör'ün vicdani ret açıklamasına https://vicdaniret.org/ersan-ugur-gor/ adresinden erişebilirsiniz.

Militurizm Festivali, 2004, İstanbul. Haydarpaşa Tren Garı'ndaki "Retçi Karşılaması" sokak performansı, vicdani retçi Ersan Uğur Gör.

Tutanak düzenlenmesini pek umursamıyorum ancak gecenin bir yarısı yatağımdan kaldırılmayı tercih etmiyorum. Bu sebeple mümkün olduğunca otelde konaklamamayı tercih ediyorum.

Otogar, havaalanı gibi yerlerde GBT taramasına denk geldiğim oldu. Çoğunlukla kendi aracımla seyahat ediyorum. Trafikte bolca GBT taramasına takılıyorum.

Vicdani ret açıklarken başımıza gelebilecek hak ihlallerini ve cezaları bilerek bu kararı alıyoruz. Bu açıdan pişman olmadığımı belirtmeliyim. Elbette yaptırımların ortadan kalkması için mücadele etmeye devam edeceğiz.

Gökhan Soysal[17]

30 yaşındayım, avukatım. Vicdani reddimi 2013 yılında açıkladım. Vicdani reddimi açıkladığım tarihte askerlik yükümlüsü olarak değerlendiriliyordum. Lisans eğitimim devam ettiği için kendiliğinden tecilliydim. Vicdani reddimi açıklamadaki temel motivasyonum, milliyetçiliğin ve militarizmin en büyük kaynaklarından birisi olan orduya katılmak istememem ve elime silah almak istememdir.

Vicdani ret mücadelesi, savaş karşıtı bir insan olarak kendimi var ettiğim, geliştirdiğim bir mücadele oldu. Lisans ve yüksek lisans eğitimi nedeniyle tecilli olduğum süreçte zorunlu askerlik yapmadığım için bir sıkıntıyla karşılaşmadım ancak tecilim bittikten sonra avukatlık mesleğim gereği birçok şehir dışı ve şehir içi yolculuk yaptığım için sıkıntılar yaşamaya başladım.

Avukat olarak iletişim halinde olduğum vicdani retçilerin ve savaş karşıtlarının avukatlığını da sürdürdüğüm için birçok kez şehir dışına çıktım. Bu yolculuklarda konaklamak zorunda da olduğum için hakkımda birçok defa GBT nedeniyle tutanak tutuldu. Avukat olduğum için idari para cezası kesinleşene kadar hakkımda tutulan tutanakların sonucunun para cezası olduğunu bildiğim için nispeten rahattım. Ancak hakkımda idari para cezası verildiğini ve kesinleşmiş olduğunu öğrendikten sonra yolculuklarımda sıkıntılar yaşamaya başladım.

Tutuklu olarak yargılandıkları davalar dışında, müvekkillerimin şehir dışında da olsa her duruşmasına katılmam gerektiği halde karar duruşması olacağını düşünmediğim duruşmalara gidemedim. Sadece karar duruşması olma ihtimali olan duruşmalara katılım gösterdim.

[17] Gökhan Soysal'ın vicdani ret açıklamasına https://vicdaniret.org/gokhan-soysal/ adresinden erişebilirsiniz.

Bu duruşmalar için şehir dışına gittiğim zamanlarda da varsa arkadaşların evinde yoksa müvekkillerin bir tanıdıklarının evinde kalmaya çalıştım. Hiç tanımadığım insanların evlerinde konaklamak zorunda kaldım. Yollarda geçen sürelerde GBT kontrolleri olması durumunda da avukat kimliğimi kullanarak kontrollerden geçmeye çalıştım. Ankara ve İzmir gibi merkezi yerlere seyahat ettiğimde de otobüs yolculukları yerine uçak ve hızlı tren yolculukları yaparak askerlik durumunun çıkabileceği kontrollerden uzak durmaya çalıştım.

Covid-19 salgını nedeniyle kamu kurum ve kuruluşlarında HES kodu sorgulaması yapılmaya başlamıştı. Bu sorgulama başta telefon göstererek sonrasında kurumların girişinde tabletlerle yapılmaktaydı. Ancak hapishanelerin güvenliğini jandarmalar yaptığı için onlar HES koduna GBT sorgulaması yaparak bakmaktaydı. Hakkımda ceza davası açılması endişesi nedeniyle hakkımda bu nedenle tutanak tutulduktan sonraki süreçte kısıtlamalar kalkana kadar uzun bir süre müvekkillerimle hapishanelerde görüşemedim. Şehir içinde de GBT yapılacak yerlerden uzak durmaya, uzak duramadığım noktalarda da görülmemeye veya görüldüğümde avukat kimliğimle geçmeye çalıştım.

Hakkımda ne kadar tutanak tutulduğunu bilmemekle beraber 10'a yakın tutanak tutulduğunu tahmin ediyorum. Bu tutanakların bir kısmı şehir dışı seyahat etmek durumunda kaldığım için kaldığım oteller ve benzeri yerlerde tutuldu. 5 dakika arayla hakkımda hem polis hem jandarma tarafından tutanak tutulduğu oldu. Bir kısmı özellikle otobüsle yolculuk yaptığım zamanlarda otobüslerden indirilerek tutuldu. Tutanak tutulması esnasında hiç karakola veya askerlik şubesine götürülmedim. Ancak zaten otel gibi konaklamalarda hakkımda tutanak tutulacağını bildiğim için mesai saatleri dışında kayıt yaptırarak bunun önüne geçmeye çalıştım. Şehirlerarası otobüs yolculuklarında zaten kolluk kuvvetleri yerlerinden ayrılmak istemediği için sıkıntı yaşamadım. Kalan tutanaklar da hapishane ziyaretlerimde tutuldu.

Anayasa Mahkemesi'ne başvurum var, avukat olduğum için olumlu sonuçlanması gerektiğini düşünüyorum ancak Anayasa Mahkemesi'nin 10 yıla yakın bir zamandır vicdani retle ilgili olumlu veya olumsuz herhangi bir karar vermediği için etkin bir mekanizma olmadığını düşünüyorum. Hatta bu süreçte vicdani retçiler hak kayıplarına uğradığı için bu durumdaki başat sorumlu olarak Anayasa Mahkemesi'ni görüyorum.

T.C.
KAYMAKAMLIĞI
İlçe Emniyet Müdürlüğü

KONU: Yoklama Kaçağı / Bakaya Tutanağı

26 / 11 /2019

Saat: 11 35

TUTANAKTIR

1- Milli Savunma Bakanlığı kayıtlarında yoklama kaçağı / bakaya olarak aranan aşağıda kimliği yazılı Polis / Çarşı ve Mahalle Bekçisi tarafından yapılan uygulamada ele geçirilmiştir.
2- Yükümlüye 1111 sayılı Askerlik Kanunu gereği en yakın Askerlik Şubesine başvurması ve askerlik İşlemlerinin tamamlattırmasına yönelik talimat tebliğ edilmiştir.

TALİMAT

1- 1111 Sayılı Askerlik Kanunu gereği Milli Savunma Bakanlığı tarafından yoklama kaçağı / bakaya olarak arandığım tarafıma tebliğ edildi.
2- Askerlik işlemlerimi tamamlatmak üzere ilk mesai gününden itibaren toplam **15 gün içinde en yakın Askerlik Şubesine başvuracağım.** Başvururken yanımda 2 adet vesikalık fotoğraf, T.C. kimlik kartım, mezuniyet ve varsa bonservis ve hastalıklarıma ait belgeleri götüreceğim.
3- Bana tanınan süre içinde en yakın Askerlik Şubesi Başkanlığına başvurarak işlemlerimi tamamlattırmadığım takdirde 1111 sayılı Askerlik Kanunu ve 1632 Sayılı Askeri Ceza Kanununun ilgili hükümleri gereği hakkımda cezai işlem uygulanacaktır.

TEBLİĞ EDEN	HAZIR BULUNAN	TEBELLÜĞ EDEN ve YAKALANAN ŞAHIS
Sicil [redacted]	Sicil : [redacted]	T.C. [redacted]
İmza:	İmza :	Adı-Soyadı : Gökhan SOYSAL vicdani retçi
		İmza :

Yakalandığı Mahalle :

Yakalandığı Sokak : Sağlık Caddesi Met Durak

Bir nushasını elden aldım.

AÇIKLAMALAR :

1- Yoklama kaçağı, saklı ve bakayalar; 1111 Sayılı Askerlik Kanunun 86 ve 89'uncu maddelerinin hükümlerine göre **idari para cezası ile cezalandırılır.**
2- Hak[illegible] yoklama kaçağı ve bakaya suçlarından hernan[illegible] işleyenler cezalandırılmak üzere Cumhuriyet Başsavcılıklarına sevk edilir.

Vicdani retçi Gökhan Soysal hakkında "bakaya olmak" suçlamasıyla düzenlenen bir tutanak.

B.Ş.[18]

35 yaşındayım, müzisyenim. Vicdani reddimi Ocak 2013'te açıkladım. O sırada askerlik yükümlüsüydüm.

17-19 yaşlarımdayken, Mehmet Tarhan haberleri, Perihan Mağden'in bir köşe yazısı, lisede kitabını ödünç aldığım (resmi ideoloji dışında bakabilen, özgürlükçü) bir öğretmenimin kitap arasında rastladığım broşür gibi vesilelerle ile ilk kez vicdani ret kavramı ile tanıştığımı hatırlıyorum.

2018 yılı yazında, Almanya'da olacak bir konser için vize başvurusu yapmaya gittiğimde, bilgilerimi doldururken bir ara "Burada bekler misiniz biraz?" denilmişti ve bir köşe gösterilmişti. Polisi çağırmışlar. Polis de beni askerlik şubesine götürmüştü. Ben de telefonda avukatıma danışmış, haklarımı öğrenmiş ve işlemleri başlatmamıştım. Vicdani retçi olduğumu ve bu ülkede zorunlu askerliğin olmaması gerektiğini ifade eden cümleler yazıp, imzalamaktan imtina ettiğimi yazıyordum bana uzatılan kağıtlara. 15 gün içerisinde teslim olmam telkininde bulunmuşlardı çok kısaca ve çıkmıştım.

Ayrıca yolculukta GBT yapılması ihtimali, yolculuk yapmayı daha az tercih etmeme, yaşadığım şehir dışına çıkmayı içeren planlar üzerine pek düşünmememe sebep oluyor. Konaklamada otel/pansiyon tercihlerini aynı sebeple kullanmıyorum.

Bir ilginç anekdot da şu: Metro girişlerinde sık sık GBT amacıyla bulunan polislerden ötürü metro istasyonlarının girişlerine her zaman dikkat ederek yaklaşıyorum. Şehiriçi ulaşım imkanımı engellemiyor ama biraz zahmet veriyor ve sürekli buna tedbirli düşünmeme sebep oluyor bu durum.

Keza, çoğu zaman polisin olmadığı sokaklardan geçmeyi tercih eder, gerekirse yolumu uzatırım. Bu ülkede otoriteye maruz kalmamak için analitik düşünme becerim gelişmiş olabilir ve iyi bir yürüyüşçüye dönüşmüş olabilirim.

[18] Vicdani retçi B.Ş. , güvenlik kaygısı sebebiye, raporda ismine açık bir şekilde yer verilmesini tercih etmemiştir.

Hakkımda beşten fazla kez tutanak tutuldu. Bir pansiyonda kalırken beni bulmaları sonucu, yolda yürürken yapılan GBT sonucu, başka bir iş için gittiğim adliye girişindeki polislerin yaptığı GBT sonucu, vize almaya çalışırken, 2020 İzmir depremi günlerinde yıkılma riski olan bir binaya olası bir hayvan mahsur kalmış mı diye bakmak için girdikten sonra gibi tutanak hikâyelerim oldu. Askerlik şubesine bir kez götürüldüm bu tutanaklar esnasında.

2004, İzmir. 15 Mayıs Dünya Vicdani Retçiler Günü kapsamında düzenelenen basın açıklaması.

4. SONUÇ

Türkiye Devleti'nin zorunlu askerliğe karşı vicdani ret hakkını bir insan hakkı olarak tanımama ısrarı sonucunda, imzacısı olduğu birçok uluslararası insan hakları sözleşmesinden kaynaklı yükümlülüklerini de açıkça ihlal etmektedir. Vicdani ret hakkını tanınmaması ve vicdani retçilerin yok sayılması durumu, bu kişilerin sayısız kısıtlamaya ve hak ihlaline maruz kalmasına yol açmakta, ihlallerin sivil ölüme dönüşmesine zemin sağlamaktadır.

Vicdani retçilerin sosyal, ekonomik ve politik haklarından mahrum bırakılması, bu kişilerin yaşantılarında sivil ölümü katlanılmaz boyutlara taşımaktadır. Özellikle son birkaç yıldan bu yana, maruz kaldıkları sivil ölüm sebebiyle yaşadıkları ülkeyi terk ederek yurtdışına çıkmayı düşünen vicdani retçilerin sayısında belirgin bir artış vardır. Vicdani Ret İzleme'ye yapılan başvurularda, yurtdışına çıkma ya da iltica talebiyle bilgi edinmek isteyen kişilerin sayısı azımsanamayacak kadar fazladır.

Türkiye Devleti'nin vicdani ret hakkını yok sayma/reddetme politikası, vicdani retçilerin yaşamları boyunca maruz kaldıkları kısıtlama ve ihlalleri artırmaktadır. Raporda işlenen iki kategori seyahat özgürlüğünün kısıtlanması ve çalışma hakkının ihlali olsa da, birçok vicdani retçi aynı anda birden çok hak ihlaline maruz kalmaktadır. Eğitim hakkı, seçme-seçilme hakkı, adil yargılanma hakkı, çalışma hakkı ihlal edilen ya da seyahat özgürlüğü kısıtlanan vicdani retçiler açık bir şekilde katmerli ayrımcılığa maruz bırakılmaktadır.

Vicdani retçilerin yaşadıkları sivil ölümün koşullarının ve bunun doğurduğu sonuçların ortadan kaldırılması için vicdani ret hakkına ilişkin bir politika değişikliği gereklidir. Politika değişikliğinin kapsamı esasında hukukun uygulanmasından yani iç hukukta Anayasa ile korunan temel hak ve özgürlüklerin yaşama geçirilmesi ve uluslararası insan hakları mekanizmalarının gereklerinin yerine getirilmesinden ibarettir.

Ayrıca vicdani retçilerin yaşadıkları ihlalleri ve mevcut durumlarını izlemek, belgelemek, vicdani retçiler arasında bir dayanışma ağı oluşturarak bilgi ve deneyim paylaşımını artırmak, uluslararası savaş karşıtı ve vicdani retçi örgütlerle işbirliklerini geliştirmek böylesi bir dönemde vicdani ret hakkının gündeme taşınması/gündemde tutulması noktasında yardımcı olacaktır.

VİCDANİ RET HAKKI İHLALİNİN KATMERLİ ETKİSİ:

VİCDANİ RETÇİLERİN SEYAHAT ÖZGÜRLÜĞÜNÜN KISITLANMASI VE ÇALIŞMA HAKKININ İHLALİ

vicdaniretizleme@gmail.com

Vicdani Ret İzleme